

דברים ב"בבית ההגנה - בית אליהו גולומב"

יעל מדיני

3.12.24

ביום שני, ל" בסיוון תש"ה, 1945, צלצל הטלפון בביתנו בירושלים בארבע לפנות בוקר. שמעתי שאבא מדבר בו קצרות ואחר-כך אומר לאמא שהיתה זאת עדה שאמרה שאליהו לא מרגיש טוב. בשש בבוקר צלצל הטלפון בשנית. הפעם דיבר אבא בטלפון קצרות עוד יותר ואז אמר לאמא שהיה זה דיקה - הדודן דב שרתוק שגר בקומה השנייה של הבית בתל אביב - שאמר לו... אמא פרצה בצעקה נוראה ואבא נכנס אלינו לחדר הילדים, התנפל על מיטת חיים אחי הצעיר וגעה בבכי כילד קטן. האמנתי ולא האמנתי. האמנם? אליהו דודי אהובי? קמתי מהמיטה והלכתי לאמא. היא ישבה אל שולחן הכתיבה שלה נתונה לכתיבה. התחבקנו. היא אמרה לי שהיא כותבת לקובי מה קרה. קובי - יעקב - אחי הבכור היה אז בן שמונה-עשרה, חייל בבריגדה - בחי"ל (חטיבה יהודית לוחמת). מלחמת העולם השנייה הסתיימה לפני זמן קצר, אבל צבאות הברית עוד לא השתחררו והבריגדה חנתה אז באיטליה. בראשי הקטן - בת חמש-עשרה הייתי אז - ידעתי שכמוני יודעת אמא שמה שקרה יגיע לידיעת חיילי הבריגדה כבר באותו יום ואילו המכתב שכותבת היא יעשה ימים רבים את דרכו עד שיגיע לידי קובי, ובכל זאת כותבת היא, ודמעוניה נושרות על האותיות וממוססות אותן.

שעה קצרה אחר-כך היינו ארבעתנו - אבא ואמא וחיים ואני - ברכב היורד לתל אביב.

בבואנו לשדרות 23 - שכך כינינו את בית המשפחה - המתה החצר הקדמית אדם. נכנסנו הביתה פנימה. עדה התכנסה בזרועות אבא ואמא. אחר-כך

התנשקנו אתה כולנו ועם ממה (שעוד יורחב בה). אליהו שכב במיטתו. אמא אמרה לי לגשת אליו ולנשקו במצחו. עשיתי כדבריה.

בבית היו שני הבנים - דודיק (דוד) והרי. דקלה (דיק) היתה אז במנרה, תמר הוז (תמיק) - שזה היה ביתה מאז התייתמה מהוריה דב ורבקה הוז חמש שנים קודם לכן באסון המשפחתי) היתה אז בגינוסר, דליה (דליקה) היתה אז באפיקים. אריה בהיר חבר אפיקים אסף אותן אחת-אחת ברכבו וכעבור מספר שעות נכנסו שלושתן לשדרות 23.

למיטב זכרוני לא נערכה הלוויה באותו יום אלא למחרתו. אליהו מצא את מנוחתו האחרונה בבית הקברות ההיסטורי ברחוב טרומפלדור לצד קברי בני המשפחה דב ורבקה ותרצה הוז ואורה בורודובסקי, סמוך לקברי אחד העם וביאליק ורביצקי. לימים נטמנו לידם עדה שרתוק-גולומב ומשה וצפורה שרת.

על הבית -

הבית נבנה בשנת 1923. המגרש היה שייך ליעקב צ'רטוק שהלך לעולמו ב-1913 ואת הבית בנה אחיו זאב-וולודיה צ'רטוק.

קמצוץ היסטוריה: יעקב צ'רטוק, איש ביל"ו, עלה ארצה לראשונה בימי העלייה הראשונה בשנת 1881. אחרי ארבע שנים שבהן עשה בה בכה ובכה חזר לאוקראינה נכזב מעצמו. בשנית עלה ארצה בימי העלייה השנייה ב-1906, בעל משפחה אב לחמישה ילדים, עם אחיו זאב וולודיה צ'רטוק ומשפחתו ואחותם הצעירה גוטה צ'רטוק קטינסקי ומשפחתה.

אשר לבית -

הבית נבנה בשתי קומות - קומה ראשונה לפניה צ'רטוק אלמנת יעקב צ'רטוק וקומה שנייה למשפחת זאב וולודיה צ'רטוק. וכך הווה. מאז אמצע העשור של 1920 - פחות או יותר - התגוררו בקומה ראשונה זו שבה מצויים אנו עכשיו פניה צ'רטוק ובתה השלישית עדה ובעלה אליהו וילדיהם. בשני אגפי הקומה מצויים היו שני חדרי שינה וביניהם ה"מרפסת" במרכז הפונה לחצר

האחורית שנתכנתה בתואר זה על שום היותה מזוגגת. היא נפתחה ל"חדר הגדול" - שוב במרכאות. במרכז חדר זה עמד שולחן ארוך מכותר בכיסאות, בצדו האחד תלוי היה על הקיר ראי גדול, ולידו פסנתר שנוגן בו, מולם התרומם מזנון בן שתי קומות עשיר פיתוחים שדמה בעיני לארמון מלכות, בפינה אחת עמד שולחן כתיבה נכבד בממדיו ולידו כיסא מרווח, בפינה אחרת עמדה כוננית שעל מדפה העליון חגג סמובר - כלומר מיחם - שמעולם לא זכיתי לראותו בפעולה. כל פריטי ריהוט אלה הגיעו ארצה - "עשו עלייה" בלשון ימינו - יחד עם בני המשפחה באמצע העשור הראשון של המאה העשרים. "החדר הגדול" נפתח ל"בלקון" - מרפסת ברוסית - שהשקיף על השדרה.

קומה זו התברכה כמובן גם במטבח ובשירותים.

כמנהג הימים ההם התנאו המרצפות בכמה מחדרי הבית בגוונים כחלחלים. כך גם כמה מכתליו. כיוון שכך משערת אני שמעולם לא זכו למברשת סייד. בחצר שכיתרה את הבית הוריקו שיחים. פרחים לא זכורים לי בה. לעומת זאת זכורים לי גם זכורים משחקי ה"מחבואים" ששיחקנו בה. יום אחד כאשר פרצנו בקולי קולות: "לא משחקים! שברו את הכלים!" הציצה אחת השכנות מהבית הסמוך ושאלה בדאגה "איפה?" השבנו לה: "שב-רו-את-ה-כ-לים-ב-מט-בח-ה-פ-ו-ע-לים!"

ראש וראשון בחצר היה עץ תות שעמד בפינתה הצפונית-מזרחית - עב גזע, עתיר ענפים, מיתמר לגובה. מאתגר היה לטפס עליו, מתוקה היתה תנובת תותיו, כיף היה לשחק בצלו במשחקי קלפים של "רביעיות", טוב היה לשבת על האדמה, להישען על גזעו החמים ולשאוב ממנו ניחומים כשיש "מצברוח".

כל זאת באשר ל"פן הגשמי" של הבית.

אשר ל"פן הנפשי-הרוחני" של הבית -

פן זה נגזר מהעובדה שלבית היו שתי כניסות - כניסה רשמית בקדמת הבית שבה התהלל הוא בדלת כניסה ראויה לשמה שפעמון שגם הוא ראוי לשמו קבוע בצדה. אבל מי צלצל באותו פעמון? מי המתין שיפתחו לפניו את הדלת? מתי מעט. כדי להגיע לכניסה האמתית לבית היו נכנסים מהמדרכה לחצר, אוחזים בשביל המקיף את הבית אל צלעו הצפונית, שם עולים בארבע מדרגות לפתח המטבח הפתוח לרווחה רוב שעות היממה כמעט בכל עונות השנה - ככה קל ולא אחרת מים סוף עד ים כנרת. ברי לי שפתח זה זכה ביושר-כושר לדלת, אבל חי נפשי שמעולם לא שזפתיה אני.

שלוש רשויות התקיימו בבית - פניה צ'רטוק, עדה שרתוק-גולומב ואליהו גולומב. שלוש רשויות אלה גם התקיימו כל אחת לעצמה, גם יש שחברו זו לזו, גם יש ש"פלשו" זו לרשות זולתה.

ראשונה ברשויות אלה היתה פניה צ'רטוק - אלמנת יעקב צ'רטוק ובעלת הבית. שפתה רוסית היתה ובה דיברו אתה חמשת ילדיה שמדרך הטבע כינוה "ממה" כמקובל בלשון הרוסית. נכדיה בבית - ילדי עדה ואליהו שלאמם קראו כמובן "אמא" - גם הם קראו לה "ממה" ולא "סבתא". מהם למדו כינוי זה נכדיה האחרים שברחבי הארץ.

ממה נהגה לשבת במטבח על כיסא מוגבה ליד פתיליה ופרימוס - שבשניים אלה התחיל והסתיים כוחהבישול של מטבח זה - ומנקודת תצפית אסטרטגית זו גם שלטה במתבשל וכזקיף על משמרתו גם סקרה בעין בוחנת את הבאים ויוצאים ב"פתח התמיד" של המטבח. באוזניה הכרויות היטיבה להאזין למתחולל בבית פנימה וכטבעה לא התנזרה מהתערב בו. עם נכדי הבית תיקשרה בשמץ העברית שקלטה ובהרבה יותר משמץ הרוסית שקלטו הם. בסוגריים: באותו שמץ עברית שקלטה נהגה לחפש בעיתון "דבר" טור שפעם או פעמיים בשבוע היה מתפרסם בו בימים ההם תחת הכותרת "בכפר" ולהיווכח אם מאוזכר שם דבר כלשהו על פעילותו של בנה יהודה בתחום

המוזיקה בקיבוצו יגור וברחבי התנועה הקיבוצית. שפת הקשר עם נכדיה שהתגוררו במקומות אחרים בארץ התמצתה בחיבוקים ובנישוקים.

הרשות השנייה היתה עדה - בתם השלישית של יעקב ופניה צ'רטוק. אין לי ספק שעדה היתה תלמידה טובה למדי בגימנסיה, אבל לא ידוע לי אם הצטיינה בלימודים כאחיה וכאחיותיה. מתקשה אני לשער שלא למדה לנגן בפסנתר - שכמנהג הימים ההם במשפחות יהודיות בנות ניגנו בפסנתר ובנים ניגנו בכינור - אבל היא לא העפילה לרמת היכולת של אחיותיה. ברור כשמש בצהרי יום שניחנה ברמת אינטליגנציה גבוהה ביותר שעמדה לימינה בכל תחומי החיים, אבל אחרי סיום הגימנסיה לא נפתה לרכוש השכלה אקדמית כאחותה הבכירה וכשני אחיה. במה בורכה עדה? בשלל ברכות - בזיכרון חזק ואמין, בכישרון סיפור, ברוח נעורים שובבית, בחוש הומור מושחז. (במאמר מוסגר: על ערש דווי אמרה שלוש תיבות אלה "הומור עד הסוף.")

שלל ברכות אלה היו כמובן מעיין מפכה מים חיים לה ולסובבים אותה, אבל לי נראה שהמתת שבו התייחדה עדה היה "לב מבין", אותו "לב מבין" מקראי, "לב מבין" שעמד על שישה מרכיבים: רצון להבין לנפש זולתה, רצון להבין למכאוביה, הזדהות עם מכאוביה, רצון למצוא להם מוצא, כושר ממשי למצוא להם מוצא, התגייסות לממש זאת. עדה - נוסף על היותה בת ורעיה ואם וסבתא ודודה - היתה גם שני מוסדות: "מרפאה לבריאות הנפש" ו"משרד לעזרה סוציאלית". ואצל עדה לא היה צורך לקבוע תור ולהמתין לו בקוצר רוח. הקפת את הבית באותו שביל, עלית באותן ארבע מדרגות, נכנסת בפתח הפתוח תמיד למטבח - ומיד נפתח לך לבה המבין של עדה. מי ימנה את מספר מרי הנפש וקשי היום ששפכו לפניה את לבם, שנועצו בה, שנעזרו בה נפשית ומעשית. עדה לא האיצה בהם, לא ביקשה מהם לקצר בדבריהם, להתמקד בעיקר. באורך רוח האזינה לדברים, ירדה לשורשיהם, קלטה את סיבותיהם ואת השלכותיהם, ונחלצה למצוא פתרון, להעלות ארוכה - לדבר עם מישהו,

לטלפן למישהו, לגשת למישהו. את ה"קשרים" במרכאות שהיו לה ניצלה עד תום.

אחרי מות אליהו ביקשה אפיק פעילות חוץ-ביתי והוא נמצא לה בטיפול בקשר בין אסירי ה"הגנה" בבתי הכלא הבריטיים ובין משפחותיהם. סיפוק רב הפיקה מפעילותה.

אפ אמנם היתה פניה צ'רטוק - ממה - האישיות הבכירה בבית מבחינת הגיל והמעמד -

היתה זו עדה שהודות לקשריה הפתוחים הישירים החמים עם בני המשפחה ברחבי הארץ היה בית זה "לב המשפחה" -

והודות לשני המוסדות שגילמה - "מרפאה לבריאות הנפש" ו"משרד לעשרה סוציאלית" - היתה "לב אנושי" לכול -

ופה המקחם לומר שעד יום אחרון לא כהתה עינה ולא נס לחה.

והרשות השלישית - אליהו -

לי מושכת רשותו של אליהו מהעובדה שבכל יום שני בבוקר היה עולה ברכבו - רכב יחיד ומיוחד הזכאי להרחבה משלו - לירושלים כדי להשתתף בישיבת הבוקר השבועית של ה"ועד הלאומי".

סמוך לשתיים בצהריים היה הפעמון מצלצל בביתנו. בפתחי את הדלת עמד שם אליהו שהיה שואל אותי ברוסית, "קק פז'יוויש?" שפירשו הענייני - לא המילולי - "מה שלומך?" ואחרי שהיינו מתחבקים ומתנשקים היה נכנס הביתה פנימה, שוטף ידיים, ומצטרף לשולחן העגול בחדר האוכל להורי ולשני אחי ולי לארוחת הצהריים ולשיחה המתנהלת בין כולם. פה ושם הייתי משגיחה בקשר הנוצר בין עיני אבי ובין עיניו - שנדמה לי שבעיני אבי הובעה דעתו שמדובר בנושא שיפה לו שתיקה, ואילו בעיני אליהו לא נראה ולו אף רמז דק לדעה זו.

אחרי הארוחה היה אליהו משתרע על הספה בחדר הגדול שלנו עם "דבר" גם לקריאה וגם לתנומומת. בקומו ממנה היה מתכבד בתה ובתוספת כלשהי ויוצא לענייניו, חוזר היה בשמונה-תשע, סועד ארוחת ערב, ואז שוב יוצא לענייניו או נשאר בבית ומשוחח עם אנשים שבאו להיוועד אתו. ואז היה לילה, ואז היה בוקר שבו כן או לא היינו מתראים ונפרדים - אנחנו הילדים לבתי הספר והוא חזרה לתל-אביב עד יום שני הבא.

בשל אישיותם של הורי המה ביתנו בירושלים מחבריהם ובשל מעמדו הציבורי של אבי גם מחבריו לעבודה ורבים מהם היו מחליפים מלים קצרות ובינוניות וארוכות עם שלושתנו ילדי הבית. בילדותי ובנעורי לא ביקשתי מעצמי להגדיר מה הבדיל בין דבריהם אתנו ובין דברי אליהו אתנו. לימים עמדתי על אותו הבדל: בדברי "כולם" (במרכאות) ניכרה נימה של השתדלות לדבר אתנו ב"גובה עיניים" - כלומר, במה שסברו הם שהוא "גובה עינינו". אצל אליהו לא ניכרה נימה זו משום שכלל לא היתה קיימת אצלו. אליהו לא ביקש להוכיח לי שהוא "מתעניין" בי, לא "לימד" אותי, לא "הקנה" לי ידע, לא ביקש "להשפיע" עלי, "להורות" לי דרך. אליהו פשוט דיבר אתי ואני פשוט דיברתי אתו. הוא היה כמו חבר קרוב. נכון שבמציאות אכן היה הבדל גילים "כלשהו" בינינו. אבל בטל היה בשישים.

ולכן "רשותו" של אליהו בשדרות עשרים-ושלוש - אותה רשות שלישית - לי משכה היא הישר מהקשרים שנטוו בין שנינו בירושלים.

מה רבים היו אנשי אליהו שהקיפו את הבית באותו שביל, עלו בארבע מדרגות המטבח, נכנסו בפתחו הפתוח תמיד והתברכו ב"שלום" עם ממה ועם עדה. אם אותה שעה הסב אליהו לשולחן, היו מיד מצטרפים אליו ועדה היתה ממהרת להגיש להם כוס תה ותוספות. אם נמצא אז אליהו באחד מחדרי הבית הפנימיים, מיד מיהר אליהם למטבח. ואז או שהסבו אתו לשולחן לכוס תה

ותוספות או שהלכו אתו לשבת לשולחן הארוך בחדר הגדול. מובן שעדה לא התמהמה להגיש להם שם כוסות תה ותוספות.

וזה המקום למלים אלה: שותפות חייה עם אליהו העניקה לעדה גם תחושה עזה שחלק לה בהגשמת החזון הציוני - חזון שפיעם בה ברמ"ח ושס"ה מנעוריה אם לא מילדותה.

מתקשה אני שלא לשתף אתכם בדרך שבה האזין אליהו ל"חדשות" ברדיו. כן, אביזר "מודרני" זה הגע הגיע לשדרות עשרים ושלוש וממה - רשות הבית הראשונה - פסקה שמקומו ליד המיחם על המדף העליון של הכוננית בחדר הגדול וששם יאזין אליהו לקולות המשונים הבוקעים ממנו. וכיסא יעמד שם כדי שאליהו ישב עליו? חלילה וחס! כל כיסא בבית יודע את מקומו ולא מש ממנו מקדמת דנא. ולכן כדי להאזין לרדיו היה אליהו עומד מול אותה כוננית, אוחז בשתי ידיו בשתי פאות המדף העליון שעליו עמד הרדיו כשכל-כולו נתון להאזנה לו. הימים היו ימי מלחמת העולם השנייה והוא דבק בתחנת רדיו רוסית שדיווחה בשפת אמו על הקרבות בחזית הרוסית, שנהירים היו לו האזורים שבהם ניטשו.

והשנים כדרכן עברו, חלפו -

ילדי הבית בגרו ופנו איש לדרכו. -

בני הדורות הראשונים הלכו לעולמם -

הבית נמכר למי שנמכר -

עדה עמדה לעקור לדירה ברחוב בן נון מספר שש בקומה הרביעית -

ואז ערב אחד נתכנסו בחדר הגדול ל"מעמד פרידה" בני משפחה ומי שהיו באי הבית אם בקשרי חברות וידידות עם עדה ואליהו ואם בקשרי עבודה ופעילות

עם אליהו. המתכנסים דיברו, העלו זכרונות, התרגשו, ושוב דיברו ושוב העלו זכרונות ושוב התרגשו.

ואז, כשעמד המעמד להסתיים והנוכחים עמדו לפרוש איש לדרכו, פתאום ביקש אחד החברים רשות דיבור ואמר משהו כזה, "חברים, רגע אחד, איך זה שהבית הזה שהיה לנו אבן שואבת, הבית הזה שבו שוחחנו כה רבות עם אליהו, שיחות שרבים מאתנו חבים להן את גיבוש אישיותם ואת עיצוב מגמת חייהם, הבית הזה שאחרי שיחה אחרונה עם אליהו יצא ממנו אנצו סירני לצניחה - איך ייתכן שהבית הזה ייהפך לסתם נכס של מישהו שמי יודע מה יעשה בו ?

למשמע הדברים התעוררו הרוחות בהסכמה כללית סוחפת, ובו במקום נבחרה ועדה שתעסוק בדבר, וגולדה ביקשה להיות אחת מחבריה ועשתה רבות ונצורות בגיוס תרומות.

והיתר, היסטוריה -.

לחתימת דברי ם -

היה זה ביום חמישי אחרי הצהריים, ד' באייר תש"ח, ארבע-עשר במאי 1948, כאשר ביקשני אבי לשבת ליד השולחן בחדר הגדול, הניח לפני גליון נייר ועט, והכתיב לי את גרסתו למגילת העצמאות. בסופו של דבר היתה גרסה זו בין ארבע-חמש הגרסות שהיו מונחות לפני דוד בן גוריון כאשר ניסח את מגילת העצמאות שקרא למחרת היום בטקס ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.

בהכירי את אבי אין לי ספק שאותה שעה - ביתר שאת באותה שעה - עמדו נוכח עיניו דב הוז ואליהו גולומב - רעיו כאחים לו - שלא זכו כמוהו לראות - ואני מצטטת את דבריו - "בהתגשמותו של הנועז והנישא בחלומות נעורינו."

